Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (siódma izba)

z dnia 17 grudnia 2015 r.*

Odesłanie prejudycjalne — Rozporządzenie (WE) nr 44/2001 — Zakres stosowania — Jurysdykcja wyłączna — Artykuł 22 pkt 1 — Spory, których przedmiotem są prawa rzeczowe na nieruchomościach — Pojęcie — Żądanie zniesienia współwłasności nieruchomości poprzez sprzedaż

W sprawie C-605/14

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Korkein oikeus (sąd najwyższy, Finlandia) postanowieniem z dnia 22 grudnia 2014 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 30 grudnia 2014 r., w postępowaniu:

Virpi Komu,

Hanna Ruotsalainen,

Ritva Komu

przeciwko

Pekce Komu,

Jelenie Komu,

TRYBUNAŁ (siódma izba),

w składzie: C. Toader (sprawozdawca), prezes izby, A. Rosas i A. Prechal, sędziowie,

rzecznik generalny: M. Szpunar,

sekretarz: A. Calot Escobar,

uwzględniając pisemny etap postępowania,

rozważywszy uwagi przedstawione:

— w imieniu rządu fińskiego przez H. Leppo, działającą w charakterze pełnomocnika,

— w imieniu rządu czeskiego przez M. Smolka oraz J. Vláčila, działających w charakterze pełnomocników,

— w imieniu rządu greckiego przez K. Georgiadisa oraz S. Lekkou, działających w charakterze pełnomocników,

* Język postępowania: fiński.

— w imieniu rządu hiszpańskiego przez M. Garcíę-Valdecasas Dorrego, działającą w charakterze pełnomocnika,

podjąwszy, po wysłuchaniu rzecznika generalnego, decyzję o rozstrzygnięciu sprawy bez opinii,

wydaje następujący

Wyrok

1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 22 pkt 1 rozporządzenia Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.U. 2001, L 12, s. 1 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 19, t. 4, s. 42; sprostowania: Dz.U. 2007. L 174, s. 28; Dz.U. 2009, L 311, s. 35).

2 Wniosek ten został przedstawiony w ramach sporu między współwłaścicielami dwóch nieruchomości położonych w Hiszpanii, który dotyczy zniesienia współwłasności tych nieruchomości poprzez ich sprzedaż.

Ramy prawne

Prawo Unii

3 Motywy 11 i 12 rozporządzenia nr 44/2001 brzmią następująco:

„(11) Przepisy o jurysdykcji powinny być w wysokim stopniu przewidywalne i powinny zależeć zasadniczo od miejsca zamieszkania pozwanego, a tak ustalona jurysdykcja powinna mieć miejsce zawsze, z wyjątkiem kilku dokładnie określonych przypadków, w których ze względu na przedmiot sporu lub umowę stron uzasadnione jest inne kryterium powiązania […].

(12) Jurysdykcja oparta na łączniku miejsca zamieszkania [pozwanego] powinna zostać uzupełniona jurysdykcją opartą na innych łącznikach, które powinny zostać dopuszczone ze względu na ścisły związek pomiędzy sądem a sporem prawnym lub w interesie prawidłowego wymiaru sprawiedliwości”.

4 Artykuł 2 rozporządzenia, stanowiący część sekcji 1 rozdziału II, zatytułowanej „Przepisy ogólne”, stanowi w ust. 1:

„Z zastrzeżeniem przepisów niniejszego rozporządzenia osoby mające miejsce zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego mogą być pozywane, niezależnie od ich obywatelstwa, przed sądy tego państwa członkowskiego”.

5 Na mocy art. 3 ust. 1 tego rozporządzenia:

„Osoby mające miejsce zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego mogą być pozywane przed sądy innego państwa członkowskiego tylko zgodnie z przepisami sekcji 2–7 niniejszego rozdziału”.

6 Artykuł 22 omawianego rozporządzenia, wchodzący w skład sekcji 6 rozdziału II, zatytułowanej „Jurysdykcja wyłączna”, stanowi w pkt 1 akapit pierwszy:

„Niezależnie od miejsca zamieszkania jurysdykcję wyłączną mają:

1) w sprawach, których przedmiotem są prawa rzeczowe na nieruchomościach oraz najem lub dzierżawa nieruchomości – sądy państwa członkowskiego, w którym nieruchomość jest położona”.

7 Zgodnie z art. 25 rozporządzenia nr 44/2001, należącego do sekcji 8 rozdziału II, zatytułowanej „Badanie jurysdykcji i dopuszczalności postępowania”:

„Sąd państwa członkowskiego stwierdza z urzędu brak swej jurysdykcji, jeżeli wystąpiono do niego o rozpoznanie sprawy należącej na podstawie art. 22 do wyłącznej jurysdykcji sądu innego państwa członkowskiego”.

Prawo fińskie

8 W Finlandii instytucja współwłasności została uregulowana w ustawie nr 1958/180 o niektórych rodzajach współwłasności (Laki eräistä yhteisomistussuhteista), której przepisy stosuje się zarówno do własności nieruchomości, jak i własności ruchomości.

9 W odniesieniu do zniesienia współwłasności art. 9 i 11 tej ustawy stanowią:

„9. Każdy ze współwłaścicieli może żądać wyodrębnienia w drodze podziału przysługującego mu udziału w rzeczy wspólnej. Przepisy § 4 rozdziału 12 prawa spadkowego stosuje się odpowiednio.

Jeżeli podział rzeczy jest niemożliwy albo pociągałby za sobą nadmierne koszty lub znaczne zmniejszenie jej wartości, sąd, na wniosek współwłaściciela i po wysłuchaniu pozostałych współwłaścicieli, może zarządzić sprzedaż rzeczy w celu zniesienia współwłasności.

[…]

11. W razie potrzeby sąd ustanawia powiernika w celu przeprowadzenia sprzedaży i dokonania podziału uzyskanej w ten sposób kwoty. W wypadku zarządzenia sprzedaży rzeczy na licytacji powiernik jest obowiązany – po uzgodnieniu ze współwłaścicielami – określić warunki sprzedaży, o ile nie zostały one określone przez sąd, zamieścić ogłoszenie o licytacji oraz przeprowadzić licytację albo zlecić jej przeprowadzenie. W razie zawarcia umowy sprzedaży umowę podpisuje powiernik”.

Prawo hiszpańskie

10 Artykuł 10 kodeksu cywilnego (Código Civil) stanowi:

„Posiadanie, własność oraz inne prawa na rzeczach nieruchomych, a także zasady ich ujawniania są regulowane prawem miejsca ich położenia”.

11 Zgodnie z art. 406 tego kodeksu „[d]o zniesienia współwłasności stosuje się przepisy o dziale spadku”.

12 Co się tyczy właściwości sądów hiszpańskich, art. 52 kodeksu postępowania cywilnego (Ley de Enjuiciamiento Civil), zatytułowany „Właściwość miejscowa szczególna”, stanowi:

„1. W poniższych przypadkach przepisy dotyczące wyznaczania właściwości sądów ustanowione w artykułach poprzedzających nie mają zastosowania, zaś właściwość określa się zgodnie z treścią niniejszego artykułu:

1° W sprawach spadkowych lub dotyczących nieruchomości powództwo wytacza się przed sądem miejsca położenia spornej rzeczy. W wypadku gdy sprawa dotyczy różnych nieruchomości lub jednej nieruchomości położonej w kilku okręgach sądowych, właściwe są sądy każdego z tych okręgów, przy czym wybór między tymi sądami należy do powoda.

[…]”.

Postępowanie główne i pytanie prejudycjalne

13 Z postanowienia odsyłającego wynika, że Pekka Komu, Jelena Komu, Ritva Komu, Virpi Komu i Hanna Ruotsalainen zamieszkują w Finlandii i są współwłaścicielami, w 1/4 części w przypadku trzech pierwszych osób i w 1/8 części w przypadku dwóch ostatnich osób, domu położonego w miejscowości Torrevieja (Hiszpania). Ritvie Komu przysługuje ponadto – wpisane do hiszpańskiego rejestru ksiąg wieczystych – prawo użytkowania, które to prawo obciąża udziały należące do Virpi Komu i Hanny Ruotsalainen.

14 Pekka Komu, Ritva Komu, Virpi Komu i Hanna Ruotsalainen są też współwłaścicielami, w 1/2 części w przypadku Pekki Komu, w 1/4 części w przypadku Ritvy Komu i w 1/8 części w przypadku Virpi Komu i Hanny Ruotsalainen, apartamentu położonego w tej samej gminie. Ritvie Komu przysługuje ponadto – wpisane do wspomnianego rejestru ksiąg wieczystych – prawo użytkowania, które to prawo obciąża udziały należące do Virpi Komu i Hanny Ruotsalainen.

15 Wobec chęci wyodrębnienia swoich udziałów w obu tych nieruchomościach i wobec braku porozumienia co do zniesienia współwłasności Ritva Komu, Virpi Komu i Hanna Ruotsalainen zwróciły się do Etelä-Savon käräjäoikeus (sądu pierwszej instancji w Sawonii Południowej, Finlandia) o wyznaczenie adwokata w celu przeprowadzenia sprzedaży obu tych nieruchomości oraz o określenie minimalnej ceny ich sprzedaży.

16 Podnosząc, że w myśl art. 22 pkt 1 rozporządzenia nr 44/2001 wyłączną jurysdykcję w sprawach, których przedmiotem są prawa rzeczowe na nieruchomościach, mają sądy państwa członkowskiego, w którym nieruchomość jest położona, Pekka Komu i Jelena Komu zażądali stwierdzenia niedopuszczalności powództwa oraz dodali, iż w związku z tym przepisem jakiekolwiek orzeczenie Etelä-Savon käräjäoikeus (sądu pierwszej instancji w Sawonii Południowej) co do istoty nie będzie mogło być uznane w Hiszpanii. Uczestnicy postępowania zwracają też uwagę, że prawo własności obu nieruchomości, których dotyczy postępowanie główne, jest obciążone wpisanym do księgi wieczystej prawem użytkowania na rzecz Ritvy Komu, która to okoliczność uniemożliwia sprzedaż tych nieruchomości osobom trzecim.

17 W orzeczeniu z dnia 9 października 2012 r. Etelä-Savon käräjäoikeus (sąd pierwszej instancji w Sawonii Południowej) uznał swoją jurysdykcję do rozpoznania sporu co do istoty, uwzględnił wniosek, wyznaczył powiernika do przeprowadzenia sprzedaży obu spornych nieruchomości na licytacji i podziału uzyskanych w ten sposób kwot między współwłaścicieli oraz określił minimalną cenę sprzedaży tych nieruchomości.

18 Pekka Komu i Jelena Komu zaskarżyli powyższe orzeczenie do Itä-Suomen hovioikeus (sądu apelacyjnego Finlandii Wschodniej).

19 W orzeczeniu z dnia 7 maja 2013 r. sąd ten uznał, że wniosek o zniesienie współwłasności nieruchomości poprzez sprzedaż należy do kategorii spraw, których przedmiotem jest prawo rzeczowe na nieruchomości w rozumieniu art. 22 pkt 1 rozporządzenia nr 44/2001. W konsekwencji stwierdził on, że jurysdykcję w tej sprawie mają sądy hiszpańskie, uchylił orzeczenie wydane w pierwszej instancji, a następnie odrzucił przedmiotowy wniosek jako niedopuszczalny.

20 Wnioskodawcy wnieśli od powyższego orzeczenia skargę kasacyjną do Korkein oikeus (sądu najwyższego), który po przypomnieniu właściwego w tym zakresie orzecznictwa Trybunału stwierdził jednak, że ma wątpliwości, czy sprawa taka jak rozpatrywana w postępowaniu głównym podlega jurysdykcji wyłącznej sądu państwa członkowskiego miejsca położenia spornej nieruchomości. W tej sytuacji sąd odsyłający postanowił zwiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującym pytaniem prejudycjalnym:

„Czy art. 22 pkt 1 rozporządzenia 44/2001 […] należy interpretować w ten sposób, że w przypadku sprawy, w której część współwłaścicieli nieruchomości wystąpiła, w celu rozwiązania stosunku współwłasności, z wnioskiem o zarządzenie zbycia nieruchomości oraz powołanie powiernika w celu przeprowadzenia sprzedaży, chodzi o sprawę, której przedmiotem są prawa rzeczowe na nieruchomościach w rozumieniu art. 22 pkt 1?”.

W przedmiocie pytania prejudycjalnego

21 Poprzez powyższe pytanie sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy art. 22 pkt 1 akapit pierwszy rozporządzenia nr 44/2001 należy interpretować w ten sposób, że do kategorii spraw, „których przedmiotem są prawa rzeczowe na nieruchomościach” w rozumieniu tego przepisu, należą sprawy dotyczące zniesienia współwłasności nieruchomości poprzez sprzedaż, której przeprowadzenie powierzono powiernikowi.

22 Na wstępie należy przypomnieć, że zgodnie z art. 22 pkt 1 akapit pierwszy rozporządzenia nr 44/2001 jurysdykcję wyłączną w sprawach, których przedmiotem są prawa rzeczowe na nieruchomościach, mają sądy państwa członkowskiego, w którym nieruchomość jest położona (forum rei sitae).

23 Trybunał miał już okazję wskazać – w orzecznictwie dotyczącym art. 16 pkt 1 lit. a) Konwencji z dnia 27 września 1968 r. o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.U. 1972, L 299, s. 32, zwanej dalej „konwencją brukselską”), które to orzecznictwo pozostaje aktualne dla potrzeb interpretacji art. 22 pkt 1 rozporządzenia nr 44/2001 – że w celu zapewnienia, na ile to możliwe, równości i jednolitości praw i obowiązków wynikających z tej konwencji wobec państw członkowskich i zainteresowanych osób sformułowanie „których przedmiotem są prawa rzeczowe na nieruchomościach” powinno mieć w prawie Unii autonomiczne znaczenie (wyrok Weber, C-438/12, EU:C:2014:212, pkt 40 i przytoczone tam orzecznictwo).

24 Z utrwalonego orzecznictwa Trybunału dotyczącego konwencji brukselskiej, które zachowuje aktualność na gruncie rozporządzenia nr 44/2001, wynika również, że przepisy art. 22 pkt 1 – ze względu na to, że wprowadzają wyjątek od ogólnych zasad jurysdykcji przyjętych w tym rozporządzeniu, a w szczególności od zasady wskazanej w jego art. 2 ust. 1, zgodnie z którą osoby mające miejsce zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego powinny być pozywane przed sądy tego właśnie państwa członkowskiego – nie mogą być interpretowane szerzej aniżeli wymaga tego ich cel. Przepisy te skutkują bowiem pozbawieniem stron możliwości wyboru sądu, jaką miałyby w innym przypadku, co w niektórych przypadkach może prowadzić do tego, że strony podlegać będą jurysdykcji sądu, który dla żadnej z nich nie jest sądem miejsca ich zamieszkania (zob. analogicznie wyrok ČEZ, C-343/04, EU:C:2006:330, pkt 26, 27 i przytoczone tam orzecznictwo).

25 Co się tyczy celu, jaki w zamierzeniu mają realizować powyższe przepisy, to zarówno ze sprawozdania w sprawie Konwencji o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.U. 1979, C 59, s. 1), jak i z utrwalonego orzecznictwa Trybunału dotyczącego art. 16 pkt 1 lit. a) konwencji brukselskiej, które zachowuje aktualność w odniesieniu do art. 22 pkt 1 akapit pierwszy rozporządzenia nr 44/2001, wynika, że zasadniczym względem przemawiającym za przyznaniem jurysdykcji wyłącznej sądowi umawiającego się państwa, w którym nieruchomość jest położona, jest okoliczność, że sądowi miejsca położenia, z uwagi na jego bliskość, najłatwiej ustalić stan faktyczny oraz stosować przepisy i zwyczaje, które co do zasady są przepisami i zwyczajami państwa położenia tej nieruchomości (zob. analogicznie wyrok Weber, C-438/12, EU:C:2014:212, pkt 41 i przytoczone tam orzecznictwo).

26 Trybunał orzekł też, że jurysdykcja wyłączna sądów umawiającego się państwa, w których nieruchomość jest położona, obejmuje nie wszystkie sprawy, które dotyczą praw rzeczowych na nieruchomości, lecz tylko te spośród nich, które należą do zakresu zastosowania rzeczonej konwencji lub w danym wypadku rozporządzenia i zaliczają się do spraw, które jednocześnie zmierzają z jednej strony do określenia granic lub składu nieruchomości, własności, posiadania lub istnienia innych praw rzeczowych na nieruchomości oraz z drugiej strony do zapewnienia osobom, którym te prawa przysługują, ochrony związanych z nimi uprawnień (zob. podobnie wyrok Weber, C-438/12, EU:C:2014:212, pkt 42 i przytoczone tam orzecznictwo).

27 Wypada też przypomnieć, że w myśl utrwalonego orzecznictwa Trybunału różnica między prawem rzeczowym a prawem obligacyjnym zasadza się na fakcie, że to pierwsze, obciążające rzecz, wywołuje skutki erga omnes, podczas gdy na drugie można powołać się wyłącznie przeciwko dłużnikowi (wyrok Weber, C-438/12, EU:C:2014:212, pkt 43 i przytoczone tam orzecznictwo).

28 W rozpatrywanym przypadku, jak trafnie zauważyły państwa członkowskie, które przedstawiły uwagi na piśmie, wniosek o zniesienie współwłasności nieruchomości taki jak wniosek złożony w postępowaniu głównym należy do kategorii spraw obejmujących spory, których przedmiotem są prawa rzeczowe na nieruchomościach podlegające wyłącznej jurysdykcji sądów państwa członkowskiego miejsca położenia nieruchomości.

29 W tym względzie należy bowiem stwierdzić, że tego rodzaju wniosek, zmierzający do przeniesienia własności rzeczy nieruchomych, dotyczy praw rzeczowych wywołujących skutek erga omnes, zaś jego złożenie stanowi czynność zmierzającą do zapewnienia podmiotom tych praw ochrony związanych z nimi uprawnień.

30 Należy też podkreślić, że za wyłączną jurysdykcją w przypadku spraw dotyczących, jak w sprawie rozpatrywanej w postępowaniu głównym, zniesienia współwłasności nieruchomości przemawiają również względy związane z prawidłowym sprawowaniem wymiaru sprawiedliwości, które to względy leżą u podłoża art. 22 pkt 1 akapit pierwszy rozporządzenia nr 44/2001.

31 Otóż przeniesienie prawa własności nieruchomości, których dotyczy spór w postępowaniu głównym, wymaga uwzględnienia okoliczności faktycznych i prawnych właściwych dla kryterium powiązania takiego jak wskazane w art. 22 pkt 1 akapit pierwszy rozporządzenia nr 44/2001, czyli miejsca położenia tych nieruchomości. W szczególności ma tu znaczenie okoliczność, że prawo własności tych nieruchomości, jak też prawo użytkowania, którym są one obciążone, zostały wpisane do hiszpańskiego rejestru ksiąg wieczystych, zgodnie z przepisami prawa hiszpańskiego, okoliczność, że procedury stosowane w przypadku sprzedaży, w rozpatrywanym przypadku sprzedaży na licytacji, tych nieruchomości, są procedurami uregulowanymi w prawie państwa członkowskiego, w którym owe nieruchomości są położone, czy też okoliczność, że w razie sporu przeprowadzenie postępowania dowodowego będzie łatwiejsze ze względu na bliskość owego miejsca położenia. W tym względzie Trybunał orzekł już w szczególności, że sprawy dotyczące praw rzeczowych na nieruchomościach powinny być co do zasady rozpatrywane zgodnie z normami państwa, w którym nieruchomość jest

położona, zaś ewentualne kwestie sporne często wymagają dokonania ustaleń, podjęcia czynności sprawdzających i udziału biegłych, co w oczywisty sposób powinno być przeprowadzane na miejscu (wyrok ČEZ, C-343/04, EU:C:2006:330, pkt 29 i przytoczone tam orzecznictwo).

32 Owo orzecznictwo zachowuje aktualność na gruncie niniejszej sprawy, w której, w odróżnieniu od okoliczności sprawy zakończonej wyrokiem Lieber (C-292/93, EU:C:1994:241, pkt 21), która dotyczyła odszkodowania za bezumowne korzystanie z lokalu mieszkalnego, ocena spełnienia ustawowych przesłanek zniesienia współwłasności, które będzie skuteczne erga omnes, podlega – jak wynika z orzecznictwa przytoczonego w pkt 26 niniejszego wyroku – jurysdykcji sądów państwa członkowskiego miejsca położenia nieruchomości rozpatrywanych w postępowaniu głównym. Wobec tego skoro normy prawa materialnego mające zastosowanie w sprawie rozpatrywanej w postępowaniu głównym nakazują przeprowadzenie oceny możliwości zniesienia współwłasności przedmiotowych nieruchomości poprzez ich podział fizyczny, ocena ta wymaga dokonania ustaleń w oparciu o opinię biegłego, do których przeprowadzenia najlepiej umiejscowiony jest sąd państwa członkowskiego położenia nieruchomości.

33 Mając na uwadze wszystkie przytoczone powyżej okoliczności, na zadane pytanie należy odpowiedzieć, że art. 22 pkt 1 akapit pierwszy rozporządzenia nr 44/2001 należy interpretować w ten sposób, że do kategorii spraw, „których przedmiotem są prawa rzeczowe na nieruchomościach” w rozumieniu tego przepisu, należą sprawy dotyczące zniesienia współwłasności nieruchomości poprzez sprzedaż, której przeprowadzenie powierzono powiernikowi.

W przedmiocie kosztów

34 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (siódma izba) orzeka, co następuje:

Artykuł 22 pkt 1 akapit pierwszy rozporządzenia Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych należy interpretować w ten sposób, że do kategorii spraw, „których przedmiotem są prawa rzeczowe na nieruchomościach” w rozumieniu tego przepisu, należą sprawy dotyczące zniesienia współwłasności nieruchomości poprzez sprzedaż, której przeprowadzenie powierzono powiernikowi.

Podpisy